

MACHTIGE WOORDEN

(Taal)lessen uit de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties

Janine Janssen

Bij de samenwerking rond de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties – geweld dat gepleegd wordt door een dader van wie het slachtoffer emotioneel of materieel afhankelijk is (denk onder meer aan huiselijk en eengerelateerd geweld) – hoor ik vaak de uitspraak: ‘Als we nu allemaal dezelfde taal spreken, dan komt het wel goed’. Het klinkt logisch, maar het is een naïeve gedachte. Woorden lijken eenduidig, maar in werkelijkheid dragen ze verschillende betekenissen afhankelijk van de discipline, de context en zelfs de intentie van degene die ze gebruikt. Soms gebruiken professionals of wetenschappers uit verschillende disciplines weliswaar identieke termen, maar bedoelen ze er iets totaal anders mee. En het komt ook voor dat in andere disciplines andere woorden worden gebezigd, terwijl we in werkelijkheid hetzelfde willen zeggen (Janssen, 2021).

Die spraakverwarring is niet alleen een kwestie van misverstanden; het raakt ook aan vraagstukken over macht. Woorden zijn nooit neutraal. Door bepaalde termen te kiezen, keur je gedrag af of legitimeer je het juist. Taal bepaalt wie gehoord wordt, wie definieert wat ‘het probleem’ is en welke oplossingen denkbaar zijn. In dit stuk bespreek ik twee voorbeelden uit mijn werk waarin de macht van woorden zichtbaar wordt, voorbeelden waarover ik eerder publiceerde, maar die nog steeds actueel zijn. Eerst sta ik stil bij de vraag waarom ik toch zo’n moeite heb met de in mijn veld veel gebruikte term ‘schadelijke (traditi-

onele) praktijken’ en vervolgens leg ik uit hoe door aansluiting te zoeken bij de in het veiligheidsdomein veelgebruikte term ‘ondermijning’ getracht is meer aandacht te krijgen voor geweld in afhankelijkheidsrelaties, zoals huiselijk geweld. Ik eindig letterlijk en figuurlijk met een laatste woord.

Schadelijke (traditionele) praktijken

Je kiest voor een loopbaan als onderzoeker uit nieuwsgierigheid. Je blijft in dat vak omdat het fascinerend is om te begrijpen hoe anderen naar de wereld kijken. Voor mij als antropoloog is dat een drijfveer. Daarom vind ik het belangrijk dat mensen

Getty Images, Unsplash.

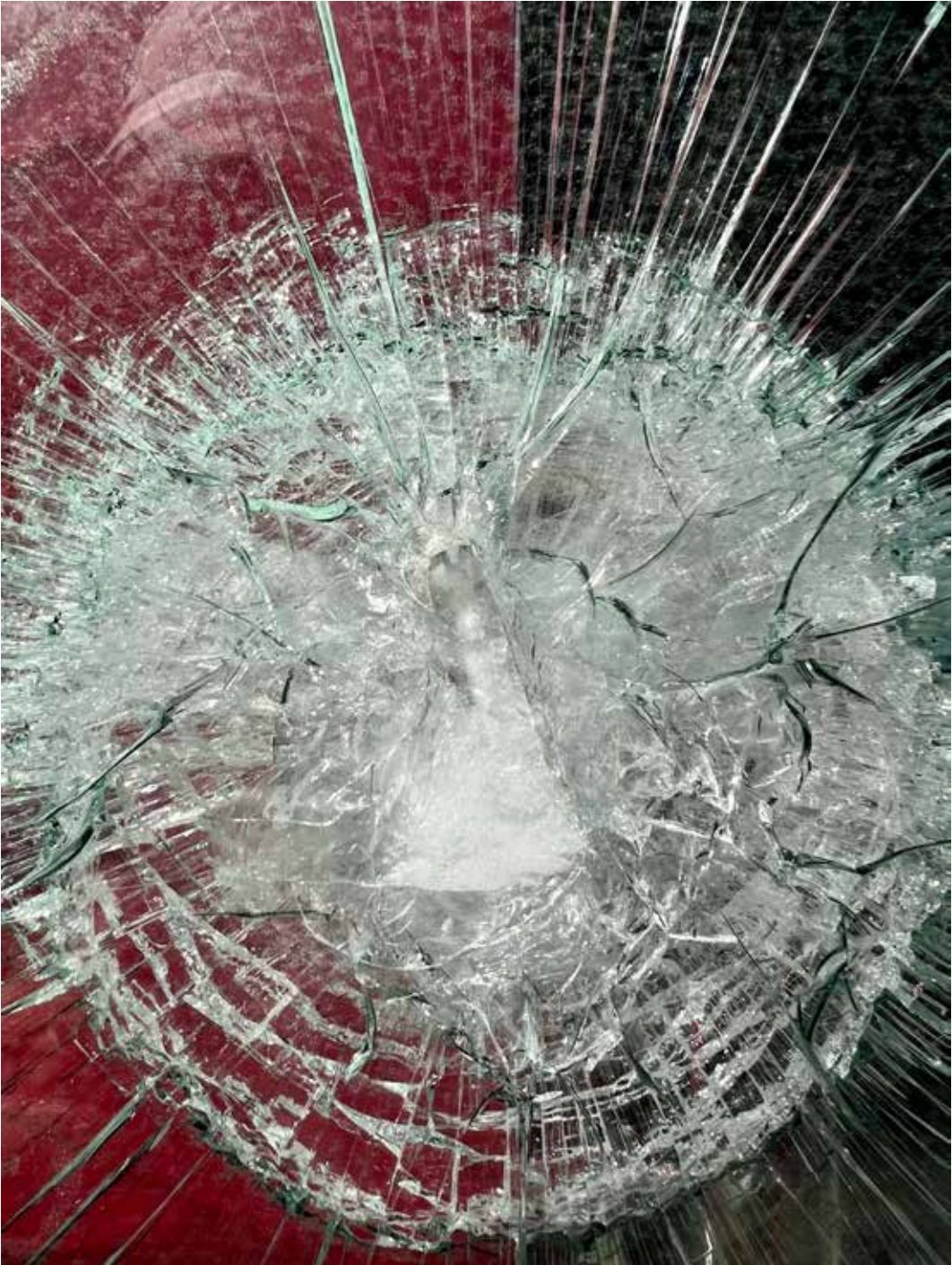
over wie ik schrijf, zich herkennen in mijn werk. Als ik bijvoorbeeld iets publiceer over de politie, laat ik politiemensen meelesen. Ze hoeven het niet eens te zijn met mijn conclusies, maar ze moeten wel zien dat ik hun perspectief serieus heb genomen en respectvol heb weergegeven. Dat is voor mij een kernwaarde van integer onderzoek: het gaat niet alleen om wat je doet, maar ook om hoe je het verwoordt. In theorie klinkt dat vanzelfsprekend, maar in de praktijk is het vaak ingewikkeld.

Mijn onderzoek richt zich onder andere op vrouwenbesnijdenis, huwelijksdwang en andere vormen van geweld die voortkomen uit ideeën over familie-eer (Janssen, 2017).

Vrouwenbesnijdenis is het gedeeltelijk of volledig verwijderen van de uitwendige geslachtsorganen van meisjes en vrouwen.

Dat is voor mij een kernwaarde van integer onderzoek: het gaat niet alleen om wat je doet, maar ook om hoe je het verwoordt

Het wordt internationaal erkend als een schending van mensenrechten en kan ernstige lichamelijke en psychische gevolgen hebben. Huwelijksdwang betekent dat iemand wordt gedwongen om te trouwen tegen zijn of haar wil. Het is in Nederland strafbaar en wordt gezien als een vorm van geweld in afhankelijkheidsrelaties. Tegenwoordig worden deze verschijnselen in

the blowup, Unsplash.

beleidskringen ook onder de noemer ‘schadelijke (traditionele) praktijken’ geschaard. Sommigen spreken van ‘schadelijke praktijken’, anderen van ‘schadelijke traditionele praktijken’.

Ik ben ervan overtuigd dat zulke handelingen geen plaats hebben in een rechtsstaat. Toch voel ik spanning wanneer beleidsmakers verwachten dat ik termen gebruik als ‘vrouwelijke genitale verminking’. Natuurlijk wil ik bijdragen aan het beëindigen van dit geweld, maar ik vermijd zulke woorden in gesprekken met mensen die er persoonlijk mee te maken hebben. Je kunt moreel gelijk hebben, maar door beladen termen te gebruiken, creëer je afstand. Woorden doen wél pijn: ze kunnen afwijzen, veroordelen en contact bemoeilijken. En juist dat contact is cruciaal voor onderzoek én verandering. Als ik ‘vrouwenbesnijdenis’ zeg in plaats van ‘genitale verminking’, betekent dat niet dat ik die praktijk goedpraat. Integendeel: door feitelijk te beschrijven wat er gebeurt en welke fysieke en emotionele gevolgen dat heeft, bied ik argumenten om afstand te nemen, terwijl ik het gesprek openhoud.

Binnen de (rechts)antropologie speelt al lang een discussie over taal: gebruik je de begrippen van de cultuur die je onderzoekt, of die van je eigen cultuur? Mijn voorkeur gaat uit naar de woorden die mensen zelf gebruiken. Maar zodra je wilt abstraheren of vergelijken, schiet die taal tekort en heb je andere termen nodig. Een gemeenschappelijke taal lijkt dan een oplossing, maar hoe kom je daartoe? Ontwikkel je samen iets nieuws, zoals een soort Esperanto? Of

wordt één taal dominant? Welke strategie je ook kiest, de taal van de ander overnemen, een gedeeld vocabulaire creëren of iets daartussenin, één ding staat vast: je moet zorgvuldig kiezen welke woorden je gebruikt (Janssen, 2022).

Huiselijke ondermijning

Judith van Schoonderwoerd den Bezemer en ik hebben ons in een prikkelende column (2025) afgevraagd of we de populaire term ‘ondermijning’ niet zouden kunnen gebruiken om meer aandacht en middelen te krijgen voor de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties zoals huiselijk geweld. Met 1,3 miljoen slachtoffers per jaar is huiselijk geweld een van de meest voorkomende vormen van criminaliteit in Nederland.

Toch blijft de financiering achter. Gemeenten krijgen in 2026 weliswaar bijna 10 miljoen euro extra voor de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling, en er komt structureel 12 miljoen euro bij voor extra opvangplekken. Maar zet dat af tegen de 830 miljoen euro die in 2024 was gereserveerd voor de bestrijding van georganiseerde ondermijnende criminaliteit, en het verschil is schrijnend.

Met 1,3 miljoen slachtoffers per jaar is huiselijk geweld een van de meest voorkomende vormen van criminaliteit in Nederland

Tel je de kosten van huiselijk geweld en kindermishandeling bij elkaar op, dan kom je uit op vele miljarden euro’s per jaar. Het Trimbosinstituut berekende in 2016 dat de indirecte kosten van kindermishandeling

oplopen tot bijna 11 miljard euro per jaar, door hogere zorguitgaven, uitkeringen en verminderde arbeidsdeelname. Een oudere schatting uit 2005 kwam op bijna 1 miljard euro, wat nu, gecorrigeerd voor inflatie, neerkomt op circa 1,5 miljard euro. Voor huiselijk geweld berekende het Europees Instituut voor Gendergelijkheid (EIGE) in 2019 een jaarlijkse schade van 6,8 miljard euro, oftewel 0,85 procent van het bruto binnenlands product. Atria schatte de directe overheidsuitgaven voor huiselijk geweld op 280 miljoen euro in 2020, wat in 2025 neerkomt op ongeveer 336 miljoen euro. De cijfers laten zien hoe groot de maatschappelijke schade is.

Huiselijk geweld ondermijnt partner-, gezins- en familierelaties, en tast de fysieke en psychische integriteit van burgers aan. Dat werkt door in de hele samenleving

Wie de werkelijke kosten wil begrijpen, moet verder kijken dan directe schade. Slachtoffers doen vaker een beroep op huisartsen, spoedeisende hulp en ziekenhuizen. Ze kampen met verwondingen, chronische klachten en psychische problemen zoals angst en PTSS. Ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en baanverlies leiden tot inkomensverlies en hogere uitgaven aan uitkeringen en re-integratie. Kinderen in gewelddadige gezinnen presteren slechter, vallen vaker uit en hebben meer ondersteuning nodig, wat hun toekomstig verdienvermogen aantast. Vrouwenopvang, Veilig Thuis, maatschappelijk werk en juridische ondersteuning zijn essentieel, maar structureel ondergefinancierd. Ook politie-inzet,

strafrechtelijke procedures, detentie en kinderschermingsmaatregelen vragen veel van het rechtssysteem.

Daar komt bij dat kinderen die geweld meemaken een verhoogd risico lopen om later zelf geweld te gebruiken of te ondergaan. Kinderombudsman Marc Dullaert schatte in 2015 dat elke geïnvesteerde euro in de bestrijding van kindermishandeling een besparing van 19 euro oplevert. Daarnaast is er psychosociale schade: verlies van levenskwaliteit, sociale isolatie en angst zijn moeilijk in geld uit te drukken, maar des te voelbaarder. En veel gevallen blijven onder de radar, waardoor beleid tekortschiet en middelen verkeerd worden ingezet. Huiselijk geweld is niet alleen een persoonlijk drama, maar ook een maatschappelijk probleem met verstrekkende gevolgen. Toch rust er nog steeds een taboe op, en weggijken ligt op de loer, ook bij de overheid. Als we huiselijk geweld zouden framen als een vorm van ondermijning, zou dat misschien helpen. Want laten we eerlijk zijn: huiselijk geweld ondermijnt partner-, gezins- en familierelaties, en tast de fysieke en psychische integriteit van burgers aan. Dat werkt door in de hele samenleving. Wij pleiten daarom voor meer aandacht en structurele investeringen in de aanpak van wat wij 'huiselijke ondermijning' noemen. Want daar is misschien wél geld voor.

Het laatste woord

De voorbeelden die ik heb besproken, de spanning rond termen als 'schadelijke (traditionele) praktijken' en het strategisch inzetten van 'ondermijning', laten zien dat taal niet slechts een instrument is om

informatie over te dragen. Woorden sturen interpretaties, beïnvloeden emoties en bepalen wie aan tafel zit bij het maken van beleid. Ze kunnen deuren openen, maar ook sluiten. Dat maakt taal tot een machtig middel in de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Het schuurt, maar het werkt: door aansluiting te zoeken bij een term die politieke en maatschappelijke urgentie oproept, ontstaat ruimte voor extra middelen en aandacht

Het idee dat een gedeelde taal samenwerking vanzelf vergemakkelijkt, is aantrekkelijk, maar misleidend. Zelfs als we dezelfde woorden gebruiken, verschillen betekenissen per discipline, context en intentie. Een term die in beleid neutraal lijkt, kan in een gesprek met betrokkenen beladen zijn. Dat vraagt om voortdurende reflectie: niet alleen op wát we zeggen, maar ook op voor wie we spreken en met welk doel. Onderzoekers, beleidsmakers en professionals moeten zich bewust zijn van deze dynamiek. Want wie de taal bepaalt, bepaalt vaak ook de agenda.

Tegelijkertijd is het naïef om te denken dat we zonder strategische keuzes invloed kunnen uitoefenen. Het gebruik van 'ondermijning' als frame voor huiselijk geweld is daarvan een voorbeeld. Het schuurt, maar het werkt: door aansluiting te zoeken bij een term die politieke en maatschappelijke urgentie oproept, ontstaat ruimte

voor extra middelen en aandacht. Dat roept een ongemakkelijke vraag op: moeten we soms meebewegen met dominante discourses om verandering mogelijk te maken?

Mijn antwoord is genuanceerd. Ja, mits we transparant blijven over onze intenties en kritisch op de gevolgen. Want elke strategische keuze in taal heeft een prijs: het risico dat de complexiteit van het probleem wordt gereduceerd tot een modewoord.

Daarom pleit ik voor een dubbele houding: strategisch én zorgvuldig. Strategisch, omdat woorden macht hebben en we die macht moeten benutten om geweld in afhankelijkheidsrelaties zichtbaar en bespreekbaar te maken. Zorgvuldig, omdat respect voor de mensen over wie we spreken en met wie we werken de basis vormt van integer onderzoek en effectief beleid. Dat betekent luisteren naar de taal van betrokkenen, maar ook durven kiezen voor begrippen die in een breder verband verandering mogelijk maken. Het is geen eenvoudige opgave, maar wel een noodzakelijke.

Woorden doen ertoe. Ze kunnen verbinden of verdelen, versterken of verzwakken. Wie werkt aan de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties, werkt dus ook aan taal. Niet als bijzaak, maar als kern van het proces. Want uiteindelijk begint elke verandering met een gesprek en elk gesprek met een woord. Het laatste woord is hierover nog lang niet gezegd.